

Studená válka ve zpětném pohledu (Paralelní historický projekt NATO a Varšavského paktu)

Bývalí důstojníci z proti sobě stojících táborů vyprávějí svoje verze událostí, jež jsou důležité pro pochopení naší nepříteliš dávné historie. „Paralelní historický projekt NATO a Varšavského paktu“ se při studiu studené války se pokouší zachytit historii obou aliancí, které proti sobě po desetiletí stály na evropském kontinentu. Byly shromážděny, analyzovány a interpretovány dříve tajné dokumenty jednotlivých vlád. Jako dnes skoro vše, tyto dokumenty byly zveřejněny a jsou dostupné na internetu, www.isn.ethz.ch/php/index.htm.

Dokumenty samotné ovšem nemohou vyjádřit myšlení stojící za událostmi. Proto se zmíněný Paralelní historický projekt (PHP) nyní soustřeďuje klíčové osobnosti z obou stran k diskuzi o jejich názorech na události. Prvé setkání z této řady se uskutečnilo ve Švédsku v dubnu 2006.

Stockholmská konference byla prvním pokusem „Paralelního historického projektu NATO a Varšavského paktu“ o rozšíření jejich úsilí a svolala účastníky ke vzájemné diskuzi. Jeho koordinátorem je Vojtěch Mastný, jenž byl profesorem historie a mezinárodních vztahů na několika univerzitách v USA.

Profesor Robert Legvold z kolumbijské univerzity, moderátor konference, zahájil úvodní zasedání na švédské Vysoké škole národní obrany slovy: „Nikdy dříve neseseděli vojenští vedoucí činitelé NATO a Varšavského paktu pospolu, aby diskutovali o otázkách, které máme na pořadu v příštích dvou dnech.“

V konferenčním sále seděly a naslouchaly Legvoldovi dvě skupiny důstojníků mimo službu. NATO reprezentovali tři generálové z USA, jeden německý generál, jeden britský generál, jeden norský generál a jeden nizozemský generál. Z rozpuštěného Varšavského paktu byli přítomni dva generálové a jeden plukovník z bývalého SSSR, jeden polský generál a jeden český generál. Všichni vojenští účastníci měli mnohaletou zkušenost ze služby během studené války v rámci buď NATO, nebo Varšavské smlouvy.

Jednání prvního dne započalo přednesem obranného plánu pro tzv. centrální region NATO **v období 1980 až 1982**. Potom jeden z ruských generálů přednesl válečné plány Varšavského paktu pro totéž období.

Sponzoři konference zvolili toto zvláštní období proto, že bylo podle názoru Varšavského paktu jedním z nejnebezpečnějších období v dlouhé konfrontaci. Kromě toho to bylo období, v němž všichni vojenští účastníci konference působili na klíčových místech v rámci buď NATO, nebo Varšavského paktu.

Druhý den konference byl zahájen tím, že obě aliance přednesly plánované použití, omezení a předpokládané účinky jaderných zbraní.

Zatímco přednesy na začátku každého dne jednání poskytovaly podklad pro živou diskuzi do pozdního odpoledne, každá ze stran měla také přednést soubor otázek určených pro druhou stranu. Moderátor Legvold zajišťoval, aby během diskuzí byly tyto otázky řešeny. Ruský velvyslanec ve Švédsku přispěl ke konferenci tím, že prvního večera pozval všechny účastníky na své velvyslanectví a tam také byla neformální večere na závěr konference.

Otevřené a přímé diskuze všech účastníků byly zřejmě charakteristikou konference. Prvého dopoledne, po výkladu obranného plánu NATO v tzv. centrálním regionu, zahájil ruský generál Alexandr Ljachovský svůj projev o válečných plánech Varšavského paktu slovy: „Váš projev byl pro nás objevem [...] naše hodnocení bylo odlišné.“

Jeho pozornost i pozornost všech účastníků Varšavského paktu upoutalo to, že jsme dali najevo, že NATO nemělo žádné ofenzivní plány, že mělo pouze defenzivní plány pro obranu svého území proti útoku Varšavského paktu. Ruský generál potom pokračoval přednesem plánu Varšavského paktu, který byl založen na tvrzení, že NATO zahájí útok jako prvé, že se Varšavský pakt bude bránit a potom mohutnými silami zahájí protiútok, jehož konečným cílem bude dosáhnout přístavů v týlových prostorech NATO, čímž budou síly NATO odříznuty od svých zásobovacích linií a bude obsazena většina území NATO. To vyvolalo dlouhou a zajímavou diskusi o tom, jak mohla být válka na střední frontě zahájena vzhledem ke skutečnosti, že žádná ze stran neměla plány pro prvou údernou ofenzivní akci.

Když diskuze pokračovala po dva dny, představitelé Varšavského paktu nebyli jedinými překvapenými tím, co bylo odhaleno. Z naší perspektivy zde existují některé klíčové údaje, že my na straně NATO bychom mohli říci, podobně jako ruský generál, že „naše hodnocení bylo odlišné“.

Jaderné zbraně. Plány NATO předpokládaly, že na počátku nějakého konfliktu v Evropě by síly Varšavského paktu mohly použít jaderné zbraně.

Ruský představitel, který přednesl úvodní projev o plánech na použití jaderných zbraní, uvedl, že Varšavský pakt uvažoval o použití těchto zbraní hromadného ničení ve válce na evropském válčišti, když vyvinul taktické jaderné zbraně na počátku šedesátých let. A pokračoval, že však na počátku sedmdesátých let začaly mít ruské ozbrojené síly, které jako jediné ve Varšavském paktu měly takové zbraně, pochybnosti o jejich použití. Řekl jasně, že se vedoucí činitelé ozbrojených sil SSSR domnívali, že jakmile jaderná válka započne, nevyhnutelně se změní ve světovou válku a mohla by vyústit do „totálního zhroucení populace a hospodářství v Evropě a v SSSR [...], takže by nemělo žádný smysl takovou válku zahájit“.

Doktrína letecko-pozemní války. Když plánovači NATO na počátku osmdesátých let přijali tuto ve Spojených státech vyvinutou doktrínu air-land battle (kombinovaný vzdušný a pozemní boj), bojiště se rozšířilo na druhé a další sledy sil Varšavského paktu. Avšak je nesnadné nalézt důkazy, že by tato nová doktrína nějakým způsobem ovlivnila strategii a taktiku Varšavského paktu.

Částečnou odpověď na to podal zase jeden z ruských účastníků, plk. Vitalij Cygičko. Získal rozsáhlé zkušenosti při válečných hrách a vysvětlil, že tehdejší ministr obrany dospěl k závěru, že odpovědí na tuto novou doktrínu přijatou Západem je urychlit útok ve snaze dosáhnout vítězství v nejkratším možném čase. Ministr obrany nařídil uskutečnit studia ke zjištění realizovatelnosti toho, aby ofenzivní síly Varšavského paktu dosahovaly postupu až 150 km za den. Podle ruských představitelů dospěly studie k závěru, že vzhledem k logistickým zřetelům nebude možné zabezpečit postup delší než 60 km za den. Jeho vývody neobsahovaly žádné významné změny ve válečných plánech anebo doktríně, avšak další ruský účastník potvrdil, že letecko-pozemní bitva byla pro vedoucí činitele ozbrojených sil SSSR velkým problémem.

Rakousko. Plánovači NATO v centrálním regionu se vždy vážně zabývali zranitelností boků na severu i na jihu. Na severu, podél dánských hranic, bok centrálního regionu navazoval na bok severního regionu NATO a byl bráněn západoněmeckými a dánskými vojsky, Na jihu

měl druhý německý sbor v Bavorsku otevřené křídlo na hranici s neutrálním Rakouskem. Plánovači NATO měli po léta obavy, že Varšavský pakt se může pokusit porušit svrchovanost Rakouska a vpadnou do boku druhého německého sboru.

Český generál Ing. Mojmír Zachariáš, který velel silám své země přiděleným Varšavskému paktu, tvrdil: „Nikdy neexistovaly žádné plány postupu proti Rakousku.“ Neodporoval mu žádný z jiných příslušníků Varšavského paktu, včetně polského generála Tadeusze Pióro, který dříve řekl, že jeho úlohou za války bylo podporovat české síly.

Polsko. V letech 1980-81, v období nepokojů v Polsku vyvolaných členy odborového hnutí Solidarity vedeného Lechem Valesou, se vedení NATO obávalo, že by se SSSR spolu s jinými členskými státy paktu mohl rozhodnout pro intervenci podobným způsobem jako v roce 1968 proti Československu. Hodnocení situace bylo takové, že by SSSR mohl považovat nepokoje v Polsku za vážné ohrožení soudržnosti komunisty ovládaných zemí východní Evropy.

Když polský předseda vlády generál Jaruzelski vyhlásil stanné právo, západní pozorovatelé to všeobecně považovali za opatření předsedy vlády pro zabránění invaze Sovětů a jejich spojenců ve Varšavském paktu.

Jeden z ruských generálů, jenž byl členem plánovací skupiny hodnotící realizovatelnost intervence v Polsku v letech 1980-81, řekl, že se SSSR rozhodl proti takovému postupu vzhledem k jiným naléhavým záležitostem. Uvedl, že válka v Afghánistánu neprobíhala dobře a že byla hlavní starostí politických a vojenských činitelů SSSR. Uvedl, že v témže období měl SSSR vážné problémy ve vztazích s Čínou a přemístil velké síly do východní části země pro případ, že by bylo nutno čelit nějakým agresivním akcím ze strany čínských sil podél jejich společné hranice. Druhý Rus, generál Ljachovský, tyto postřehy podporoval a řekl: „V té době jsme neměli žádnou možnost intervenovat v Polsku.“ Polský generál řekl, že generál Jaruzelski vyhlásil stanné právo, aby zabránil příchodu Rusů, [...] avšak tak tomu nebylo“.

Strategická obranná iniciativa. V březnu 1983 prezident Ronald Reagan oznámil, že Spojené státy zahájí vývoj strategické protiraketové obrany pro ochranu území USA. Tato iniciativa je často považována za poslední výzvu, která přinutila Michaila Gorbačeva k závěru, že ekonomika SSSR je v tak špatném stavu, že jeho země již nemůže soutěžit se Západem, a přiměla ho k nechtěnému zahájení řady ekonomických a politických opatření, která vedla ke zhroucení SSSR.

Plk. Cygičko otevřeně konstatoval, že tak tomu nebylo. Uvedl, že krátce poté, co Reagan oznámil strategickou obrannou iniciativu, sovětské ozbrojené síly zahájily studii realizovatelnosti vývoje obranného protiraketového systému Spojených států určeného k zajištění ochrany jejich území. Vysvětlil, že po šesti měsících bylo závěrem studijní skupiny, že takový typ protiraketové obrany, který Reagan nazval jako „strategickou obrannou iniciativu“, není realizovatelný a nemůže být vyvinut nějakým státem nebo skupinou států do dvaceti roků nebo déle. Studijní skupina dospěla k závěru, že v této době by mohla být vyvinuta protiopatření k pronikání obranou strategické obranné iniciativy. Proto ozbrojené síly doporučily, aby SSSR nezahajoval tak náročný program, jako je strategická obranná iniciativa. Jak řekl, výsledkem bylo, že Gorbačov nikdy nevydal rozkaz pro takový program a že zhroucení SSSR nemá nic společného s Reaganovou výzvou strategické obranné iniciativy.

Na závěr konference moderátor zaměřil diskusi na zhroucení Sovětského svazu. Všichni tři ruští účastníci vyjádřili opovržení vůči Gorbačovovi a označili ho za „bývalého řidiče nákladního vozu“. Avšak Cygičko nebyl ochoten přikládat veškerou vinu za osud SSSR Gorbačovovi a řekl, že Gorbačov zdědil „systém odsouzený k zániku“. Popsal hospodářství, které začalo

být ovládáno tím, co bychom my na Západě označili za vojensko-průmyslový komplex. Tento komplex vydával přibližně 40 procent sovětského hrubého domácího produktu na vojenské účely. Podle jeho názoru se tento systém vymkl kontrole a neexistovalo centrální řízení množství nakupované výzbroje, což vedlo k situaci, kdy bylo vyráběno mnohem více vojenských položek než bylo zapotřebí. Když Gorbačov na konec rozhodl značně omezit vojenské výdaje, bylo do obrovského státního obranného průmyslu zapojeno tolik pracovníků, že je civilní hospodářství nemohlo absorbovat.

Když se konference blížila k závěru, gen. Ljachovský a Vasenin poznamenali, že dosud nemohou uvěřit, že NATO nemělo žádné útočné plány proti Varšavskému paktu v době studené války. Český generál se k jejich skepticismu připojil. Jeden z Rusů vyjádřil svůj názor, že konfrontace NATO-Varšavský pakt možná skončila, avšak že je přesvědčen, že studená válka neskončila.

Důstojníci NATO se domnívají, že stockholmská konference byla zážitkem, který lze popsat jako skutečně nezapomenutelný. Byli jsme překvapeni otevřeností účastníků z Varšavské smlouvy. Na autory tohoto článku, kteří se oba konference zúčastnili, udělaly velký dojem profesionalita a vojenské znalosti našich kolegů z Varšavského paktu. Také bylo zábavné zjištění, že východoevropští účastníci konference měli smysl pro humor. Polský generál nám vyprávěl, že on a jeho kolegové vždy považovali jaderné válečné hry za „science fiction“. Jeden z ruských generálů během přestávky po projevu o jaderných zbraních se mě tázal, zda vím, co říkali vojákům jak jednat, když v dálce uvidí záblesk jaderného výbuchu. Sám odpověděl na svou otázku: „Říkali jsme jim, že musejí lehnout na svoje pušky, a když se tázali proč, řekli jsme jim, že chceme zabránit, aby se pušky zářem výbuchu neroztavily.“ Zní to velmi podobně jako morbidní vojenský humor, s nímž se můžeme setkávat na cvičištích NATO.

Profesor Vojtěch Mastný uzavřel konferenci oznámením, že paralelní historický projekt zamýšlí sponzorovat podobné konference v blízké budoucnosti, a to jednu pro severní a jinou pro jižní křídlo. Tyto konference mají přispět k historické přesnosti a porozumění tomuto velmi dlouhému a nebezpečnému období, kdy naše armáda stála připravena k obraně našeho národa proti ideologii, která zjevně zamýšlela ovládnout náš způsob života. Jestliže jste sloužil během této doby, můžete být hrdý na skutečnost, že jste se podílel na odstrašování, jež zabránilo potenciálně zhoubnému konfliktu.

Genmjr. Neal Creighton, US Army, ret.,

Pplk. Roger Cirillo, US Army, ret.

Článek byl uveřejněn v č. 7/2006 časopisu Army/-nas-